

Ekonomik ve Politik Faktörlerin İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkileri¹ *The Effect of Economic and Political Factors on Human Development*

Abdullah Özdemir

Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İktisat Bölümü, aozdemir@adu.edu.tr.

Mehmet SALİHOĞLU

Bilim Uzmanı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, mr_4947@hotmail.com.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 23 Nisan 2019

Düzeltilme Geliş 2 Ağustos 2019

Kabul 5 Ağustos 2019

Anahtar Kelimeler:

İnsani Gelişme Endeksi, Hoşnutsuzluk Endeksi, Yaşam Memnuniyeti, Politik İstikrar, Ekonomik Özgürlük.

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Ülkelerin refah düzeylerinin belirlenmesinde çok farklı makroekonomik değişkenler kullanılmaktadır. Söz konusu endeksler kullanılırken ekonomik, politik ve sosyo-ekonomik faktörlerin göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Bu göstergeler; insani gelişmişlik endeksi, enflasyon ve işsizlik oranlarını bir arada barındıran hoşnutsuzluk endeksi, ülkelerin genel ekonomik yapılarındaki serbestliklerini gösteren ekonomik özgürlük endeksi, politikalarındaki değişmelerin etkilerini gösteren politik özgürlük endeksi olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı, hoşnutsuzluk endeksi, politik istikrar, ekonomik özgürlük, küresel barış ve yaşam memnuniyetlerinin insani gelişmeye nasıl bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaya yöneliktir. Bu amaçla çalışmada öncelikle söz konusu endeksler açıklanmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ekonomik ve politik faktörler ile insani gelişmişlik arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ortaya konulmasına yönelik olarak Robust yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre bağımsız değişkenlerden politik istikrar ve ekonomik özgürlük endeksi iktisadi beklentilere uygun sonuç vermiştir. Analizde yer alan küresel barış ve yaşam memnuniyeti endeksleri, bağımlı değişken olan insani gelişmişlik endeksi ile negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yine analiz sonuçlarına göre teoriyle uyumlu olarak, politik istikrar ve ekonomik özgürlük endekslerindeki olumlu gelişmelerin insani gelişmeye de olumlu katkı verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 23 April 2019

Received in revised form 2 August 2019

Accepted 5 August 2019

Keywords:

Human Development Index, Dissatisfaction Index, Life Satisfaction, Political Stability, Economic Freedom.

© 2019 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Different macroeconomic variables are used in determining various levels of welfare in different countries. Through the studies of these indices, it is important to involve economic, political and socio-economic factors within. Such indications can be cited as follows: the human development index, the dissatisfaction index which indicates inflation and unemployment rates, the economic freedom index which shows the freedom of countries regarding fundamental economic structures, and the political freedom index which shows the effects of changes in policies.

The main purpose of this study is to point out how relativity, political stability, economic freedom, global peace and life satisfaction are all closely related to human development. For this purpose, indices will be explained first. The analysis part of this study is structured on explaining the relationship between economic and political factors and human development through the framework of Robust method. According to the results, with exclusion of deviation of observational values, results are appropriate for the political stability and economic freedom index of economic expectations of the argument; whereas, in contrast with the economic expectations, the dissatisfaction index gives positive results. Global peace and life satisfaction indices which are included in the analysis have genuinely a negative relationship with the human development index which is a dependent variable. Yet, as compatible with the theory and analysis-based results, this study reaches the conclusion that the positive developments in economic freedom and political stability indices give a positive contribution to human development.

¹ Bu Çalışma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi SBE İktisat Bölümünde yayınlanmış "Ekonomik Ve Politik Faktörlerin İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkileri" isimli çalışmanın düzenlenmiş halidir. Çalışma aynı zamanda Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: İİBF- 18008

GİRİŞ

Ülkelerarası gelişmişlik düzeylerinin ölçülebilmesi, her ne kadar kişi başına düşen milli gelirle belirlenmeye çalışılsa da kalkınmanın gerçekleşebilmesi için gelirin yanı sıra sosyal yapının da geliştirilmesi gerekmektedir.

Bireylerin temel ihtiyaçlarını kolaylıkla elde edebilmeleri, eğitim düzeylerinin yüksek ve kendilerini geliştirebilmeleri için sağlıklı ortamlara sahip olabilmeleri insani kalkınmanın başlıca amaçlarından biridir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Tarafından hazırlanan “İnsani Kalkınma Raporu”nda insani kalkınma, yalnızca bugün için değil aynı zamanda gelecek nesillerin potansiyellerini ortaya çıkaracak uygun ortamların oluşturulması ve tüm bireylerin bunu kullanması için fırsatların verilmesi olarak tanımlanmaktadır. İnsanların sahip oldukları kapasiteleri kullanma becerileri insani kalkınma süreci için yeterli olmayıp, bu durum sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal boyutlarda ele alınmaktadır. Politik ve ekonomik faktörler çok geniş bir yelpazeye sahip olduğundan dolayı bu çalışmada altı adet politik ve ekonomik faktör kullanılmıştır. Politik faktörler olarak; Politik istikrar, küresel barış, yaşam memnuniyeti yer alırken, ekonomik faktörlerin içinde ise; hoşnutsuzluk endeksi, ekonomik özgürlük ve insani gelişmişlik endeksi bulunmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, politik ve ekonomik faktörlerin insani gelişmişliği hangi yönde etkilediğini belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla, çalışmada önce ekonomik ve politik faktörler açıklanmış, sonrasında ekonometrik analiz kapsamında Robust yöntemiyle değişkenler arası ilişki analize tabi tutulmuş ve sonuç bölümüyle çalışma nihayetlendirilmiştir.

1. Ekonomik ve Politik Faktörlerin Ölçülmesinde Kullanılan Değişkenler

Bu bölümde çalışmada kullanılan ekonomik ve politik faktörlerin kavramsal çerçeveleri, bileşenleri ve endekslerinin oluşumlarına yer verilmiştir. Ekonomik ve politik faktörlerin oldukça geniş bir yelpazeye sahip olması nedeniyle bunlardan yalnızca altı adedi ele alınmıştır. Bu bölümde ele alınan ekonomik ve politik faktörlerin hangileri olduğu açıklanmaktadır. Bu bağlamda ekonomik faktörlerin içerisinde: Hoşnutsuzluk endeksi, ekonomik özgürlük endeksi ve insani gelişmişlik endeksi yer alırken, politik faktörlerin içinde ise; Politik istikrar, yaşam memnuniyeti ve küresel barış olmak üzere kullanılan faktörlerdendir.

1.1. Ekonomik Değişkenler

Ülkelerin ekonomilerini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. İnsani gelişmişlikle ilişkisi bulunan ekonomik faktörlerden ekonomik özgürlük endeksi ve hoşnutsuzluk endeksi bunlara örnek olarak gösterilebilir.

1.1.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Ekonomik Özgürlük Endeksi, bir ülkedeki kurum ve kuruluşların benimsedikleri politikaların kişilere veya kişilerin malvarlıklarına gelebilecek tehditler karşısındaki tutarlılığını ölçmektedir. Bunun sağlanabilmesi amacıyla söz konusu ülkenin istikrarlı bir mali yapısının olmasının yanı sıra yapılacak sözleşmelerde tarafsız ve adil olunacağını güvencesini vermesi gereklidir. Bunlarla beraber özel mülklerin korunması ve bunlara gelebilecek tehlikeleri durduracak bir ortamın sağlanması, ülkelerin özgürlük puanlarını artıracak başlıca koşullardadır. Ekonomik özgürlük endeksini etkileyen bir başka durum ise, gerek ulusal gerekse de uluslararası ticareti kısımayacak düzeyde alınan vergilerin düşük seviyede olmasıdır. Ticaret bölgesinin kamu kesiminin yapacağı kaynak bölüşümünün, piyasa tarafından yapılması endeksi olumlu etkileyen faktörlerin başında gelmektedir (Gwartney vd., 2014: 1).

Ekonomik özgürlük endeksini ölçen önemli kuruluşların başında gelen Fraser Enstitüsü, çalışmalarına 1970’de beri beş yıllık veriler yayınlayan Kanada merkezli bir kuruluştur. 2000 yılından itibaren beş yıllık veriler yerine yıllık veriler yayınlayan kuruluş, 159 ülkenin bulunduğu ve ülkelerin ekonomik özgürlük sıralamaları ölçmek için oluşturulan endeksi paylaşmaktadır. Endeksin hesaplamasında faydalanılan beş önemli sınıflama şu şekildedir.

Bunlar; sağlam para, mülkiyet hakkı ve hukuk yapısı, regülasyon, kamu büyüklüğü ve uluslararası ticaret özgürlüğü olmak üzere temel beş alanı oluşturmaktadır.

Endeksi oluşturan ana alanların yanında bunların alt bileşimleri de hesaplanmaya dâhil edilmektedir. Birbirlerini oluşturan veya etkileyen alt konulara ve ana bileşenlere 0-10 arasında bir değerlendirilmeye gidilmektedir. En alt bileşimlerden başlanarak ortalamaları alınıp, sonra temel bileşimlerin ortalaması alınarak endeksin hesaplanması yapılmaktadır. Endeks değerleri 0-10 bandında olup, 0 ekonomik özgürlüğün olmadığı veya 0'a yakınlaştıkça ekonomik özgürlüğün kısıldığını ifade ederken, 10'a yakınlaştıkça bu kısıtlamaların minimum düzeye ulaştığını ifade etmektedir (Gwartney vd., 2014: 3).

Heritage Vakfı tarafından oluşturulan ve ülkelere verilen puan sıralamalarına karşılık gelen özgürlük seviyeleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Ülkelerin Skor-Özgürlük Seviyeleri

Skor	Özgürlük Seviyesi
80-100	Özgür
70-79.9	Büyük Ölçüde Özgür
60-69.9	Kısmen Özgür
50-59.9	Büyük Ölçüde Özgür Değil
0-49.9	Bastırılmış

Kaynak: Heritage Vakfı

Heritage vakfı ve Fraser enstitüsü tarafından açıklanan özgürlük endeksi değerleri aşağıdaki Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: İnsani Gelişmişliklerine Göre En Yüksek – Yüksek – Orta ve En Düşük On Ülkenin Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) Verileri

En Yüksek 10	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi	Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi	Orta 10	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi	Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi
Norveç	0,949	71.8	7.67	Moldava	0,699	57.5	6.56
Avustralya	0,939	81	7.99	Botsvana	0,698	69.8	7.37
İsviçre	0,939	81.5	8.44	Gabon	0,697	58.3	5.76
Almanya	0,926	73.8	7.69	Paraguay	0,693	61.1	6.91
Danimarka	0,925	76.3	7.77	Mısır	0,691	55.2	5.73
Singapur	0,925	88.6	8.81	Endonezya	0,689	58.1	7.0
Hollanda	0,924	73.7	7.74	Vietnam	0,683	51.7	6.30
İrlanda	0,923	76.6	8.19	Filipinler	0,682	62.2	7.47
İzlanda	0,921	72	7.23	El Salvador	0,68	65.7	7.13
Kanada	0,92	79.1	7.94	Bolivya	0,674	46.8	6.03
Yüksek 10				En Düşük 10			
Belarus	0,796	49.8		Eritre	0,42	38.9	
Umman	0,796	66.7	6.62	Sierra Leone	0,42	51.7	5.78
Barbados	0,795	67.9	6.44	Mozambik	0,418	54.8	5.62
Uruguay	0,795	68.6	7.16	Güney Sudan	0,418	49.4	
Bulgaristan	0,794	66.8	7.39	Gine	0,414	52.1	5.75
Kazakistan	0,794	63.3	7.18	Burundi	0,404	53.7	6.08
Bahamalar	0,792	68.7	7.30	Burkina Faso	0,402	58.6	5.87
Malezya	0,789	70.8	7.19	Çad	0,396	45.9	5.26
Panama	0,788	64.1	7.59	Nijer	0,353	54.6	5.74
Kosta Rika	0,776	67.2	7.52	Orta Afrika Cum.	0,352	45.9	4.62

Kaynak: UNDP (2015), International Human Development Indicators,

<https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>

<https://www.fraserinstitute.org/economicfreedom/dataset?geozone=world&year=2015&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=0>UNDP (Erişim: 8.02.2018).

Bu kısımda oluşturulan sınıflandırma, insani gelişmişlikte en yüksek on ülkeden, en düşük on ülkeye göre ülkelerin verileriyle doğru orantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Genel itibariyle insani gelişmişlik endeks değerleri yüksek olan ülkelerde ekonomik özgürlüklerin yüksek olduğu görülmektedir. Ekonomik durumları kötü olan ülkelerde, insani gelişmişlikleri düşük olmasıyla beraber ekonomik özgürlüklerinde de düşük oldukları gözlemlenmektedir. Bu durumu Tablo 2.3. aracılığıyla daha görünür kılmak mümkündür.

1.1.3. Hoşnutsuzluk Endeksi

Ekonomik faktörlerden hoşnutsuzluk endeksi, temel makroekonomik göstergeler olarak enflasyon ve işsizlik oranlarının gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Ülkelerin makroekonomik performanslarını çok bileşenli endekslerle ortaya koymak gelişmişlikle ilgili daha sağlıklı yorum yapmayı sağlamaktadır.

Hoşnutsuzluk endeksinde kullanılan parametreler, Arthur Okun'un endeksi oluştururken kullandığı iki gösterge olan işsizlik ve enflasyonun kullanımından oluşmaktadır. Bu iki göstergenin, işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamından elde edilen hoşnutsuzluk endeksi, ülkelerin makroekonomik performanslarını izlemek açısından önemli bir gösterge olarak görülmektedir. Ülkelerin ekonomik yapılarının genel durumunu enflasyon, işsizlik ve büyüme hızı gibi göstergelere bakılarak yorumlar yapılmaktadır. Sosyal parametreler olarak da bakılan kaba boşanma, kaba intihar, vermiş olduğu göç, suç işleyen kişi sayısı ve kaba evlenme hızı gibi göstergelerden yararlanılmaktadır. Ekonomik göstergelerden enflasyon ve işsizliğin artışı, hoşnutsuzluk endeksinde de bir artış yarattığı gibi yoksullaşmayı da artırdığı bilinmektedir. Ekonomik faktörlerin sosyal faktörleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği bilinmekle beraber, yoksulluğun artışı refah kaybına neden olduğu bilinen etkilerdendir.

1.2. Politik Faktörler

Ülkelerin ekonomilerini etkileyen politik faktörler de ekonomik faktörler gibi sayıca fazladır. Çalışmanın bu kısmında insani gelişmişlikle ilişkisi bulunan politik faktörlerden politik istikrar, küresel barış endeksi ve yaşam memnuniyeti endekslerine yer verilmektedir.

1.2.1. Politik İstikrar Endeksi

Politik istikrarın bir endeks türü olarak varlığının zorunlu bir hale gelmesi 1990'lı yılların başına dayanmaktadır. Ülkeler endeks sayesinde gelecek dönemdeki kendilerini bekleyen risk ve diğer etkileyici faktörler hakkında tahmin edebilmeyi sağlamaktadır. Geleceği tahmin edebilme becerilerine sahip olması durumunda daha kalıcı ve çok yıllık ekonomik yatırımları yapabilme yeteneğine sahip olunacaktır.

Endeks, dünyadaki politik istikrarı 196 ülkeyi 0-10 aralığında bir puanlama ile ülkelerin politik istikrarını ölçen endeks türüdür. Politik istikrar değeri 10 puana yakın ülkelerde politik istikrar çok iyi bir durumu ifade ederken, 0 puana daha yakın ülkelerin istikrarsızlıkları daha fazla olduğunu ifade etmektedir (Balan, 2016: 526).

Toplam 196 ülkenin politik istikrarının verildiği ve puanlamaya göre istikrarların ölçüldüğü görülmektedir. Bu sıralamayı oluşturan ve ülkelere puan verme sürecinde on iki bileşenden yararlanıldığı belirtilmektedir. On iki bileşenin ortalamaları alınarak ülkeler, 0-10 düzeyinde bir puanlamaya tabi tutulmaktadır. Söz konusu ülkelerin politik istikrarları bu puanlama sistemiyle sıralanabilir hale getirilmektedir. Ülkeler alt bileşenlerinde dâhil olduğu ve ortalamaları alınarak 0-10 bandında bir sistem üzerinde yer almaktadır. Buna göre ülkelerin puan durumları 0'a yaklaştıkça politik istikrarlarının düştüğü, 10'a yaklaştıkça politik istikrarlarının iyileştiği bir hal aldığı görülmektedir. Kuruluşun paylaştığı 2015 raporunda insani gelişmişlikte ilk on beşin içinde olan ülkelerin politik istikrarda da ilk on sırada yer aldığı görülmektedir. Tablo 6'ya bakıldığında politik istikrarın insani gelişmişlikle orantılı bir benzerlik yaptığı görülmektedir. Bu durum seçilen ülkelerin öncelikle insani gelişmişlik sıralamasına göre alındığı bilinmelidir. Nitekim politik istikrarları seçili ülkeler kadar olan ülkelerin olduğu görülmektedir.

Tablo 3: İnsani Gelişmişliklerine Göre En Yüksek – Yüksek – Orta ve En Düşük On Ülkenin Politik İstikrar Değerleri

En Yüksek 10	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Politik İstikrar Endeksi	Orta 10	İNSANİ GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİ	POLİTİK İSTİKRAR ENDEKSİ
Norveç	0,949	9.5	Moldava	0,699	5.5
Avustralya	0,939	9.5	Botsvana	0,698	8.5
İsviçre	0,939	9.5	Gabon	0,697	5
Almanya	0,926	9.5	Paraguay	0,693	8
Danimarka	0,925	9.5	Mısır	0,691	4.5
Singapur	0,925	9.5	Endonezya	0,689	7
Hollanda	0,924	9.5	Vietnam	0,683	4.5
İrlanda	0,923	9.5	Filipinler	0,682	6
İzlanda	0,921	9.5	El Salvador	0,68	7.5
Kanada	0,92	9.5	Bolivya	0,674	6
Yüksek 10			En Düşük 10		
Belarus	0,796	4	Eritre	0,42	4
Umman	0,796	7	Sierra Leone	0,42	4.5
Barbados	0,795	9	Mozambik	0,418	5
Uruguay	0,795	8.5	Güney Sudan	0,418	3
Bulgaristan	0,794	7.5	Gine	0,414	3.5
Kazakistan	0,794	6	Burundi	0,404	4
Bahamalar	0,792	9	Burkina Faso	0,402	4
Malezya	0,789	8	Çad	0,396	4.5
Panama	0,788	8.5	Nijer	0,353	4.5
Kosta Rika	0,776	9.5	Orta Afrika Cum.	0,352	3

Kaynak: UNDP (2015), International Human Development Indicators, <http://www.countrywatch.com>.

Tablo 3'e bakıldığında insani gelişmişlikleri yüksek ülkelerin politik istikrarlarının da aynı doğrultuda yüksek çıktığı görülmektedir. İnsani gelişmişlikte en yüksek skora sahip 10 ülke aynı şekilde politik istikrarlarında da yüksek skorlar göstermektedir. Norveç ve Avustralya gibi insani gelişmişlikte en yüksek 10 ülke olmalarıyla birlikte politik istikrarda da en yükseklerde yer alırlarken Güney Sudan ve Orta Afrika cumhuriyeti gibi insani gelişmişlikleri oldukça düşük olan ülkelerin politik istikrarlarının da düşük oldukları gözlemlenmektedir.

1.2.2. Küresel Barış Endeksi

Uluslararası Ekonomi ve Barış Enstitüsü (IEP) tarafından günümüze kadar 11 kez yayımlanan ve son dönemlerde yıllık hazırlanan bir endekstir. Dünya üzerindeki 162 ülkenin verileri ile ülkeleri 0 ile 5 aralığında bir puanlama ile sıralamaktadır. Endekse göre 0 yakınlık iyi bir puanlamayı tanımlarken, bu puan 5'e doğru yaklaştıkça kötü bir puanlamayı tanımlamaktadır. Bir diğer ifadeyle düşük puana sahip ülkede barış ve çatışmasızlık söz konusu iken, en yüksek puanı alan ülke veya ülkelerde şiddet ve çatışmaların yüksek olduğunu belirtmektedir.

Küresel veya bölgesel bazlı terör ve siyasi huzursuzlukların yaşanmasına bağlı olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulduğu görülmektedir. Böylece endekste (3 üzeri) puan alan ülkelerde küresel barışın çok düşük olduğunu ifade ederken, (2.5-3) düşük, (2-2.5) orta, (1.5-2) yüksek, (0-1.5) çok yüksek bir küresel barışı ifade etmektedir. 23 göstergenin temel alınarak oluşturulan endeksin en son yayımlanan 2017 yılı raporu olmuştur. Ancak çalışmada oluşturulan bütün tabloların 2015 yılı verileri baz alınarak oluşturulması sebebiyle küresel barış için oluşturulan tabloda bu yönde olmuştur. Endeksin oluşumunda kullanılan endekslerden bazılarına değinilecek olunursa: Askeri harcamalar, silah alımı ve satımı, siyasi terör olayları, ağır silahları varlığı, dış çatışmalardaki savaş konum, iç çatışmaların varlığı sayılabilmektedir. Bununla birlikte bireylerin silaha erişim kolaylığı, iç çatışmalarda ölüm oranı, şiddet içeren suçlardaki yaygınlık oranı, mahkûm sayısı, terörizm ve işlenen cinayetlerin ülkeye verdiği zarar gibi başlıca göstergelerden yararlanılmaktadır (IEP, 2015: 7).

Tablo 4: İnsani Gelişmişliklerine Göre En Yüksek – Yüksek – Orta ve En Düşük On Ülkenin Küresel Barış Endeksi Değerleri

En Yüksek 10 Ülke	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Küresel Barış Endeksi	Orta 10 Ülke	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Küresel Barış Endeksi
Norveç	0,949	1.393	Moldava	0,699	1.942
Avustralya	0,939	1.329	Botsvana	0,698	1.597
İsviçre	0,939	1.275	Gabon	0,697	1.904
Almanya	0,926	1.379	Paraguay	0,693	2.023
Danimarka	0,925	1.337	Mısır	0,691	2.382
Singapur	0,925	1.49	Endonezya	0,689	1.768
Hollanda	0,924	1.432	Vietnam	0,683	1.848
İrlanda	0,923	1.354	Filipinler	0,682	2.462
İzlanda	0,921	1.148	El Salvador	0,68	2.263
Kanada	0,92	1.287	Bolivya	0,674	2.025
Yüksek 10			En Düşük 10		
Belarus	0,796	2.173	Eritre	0,42	2.309
Umman	0,796	1.947	Sierra Leone	0,42	1.864
Barbados	0,795		Mozambik	0,418	1.976
Uruguay	0,795	1.721	Güney Sudan	0,418	3.383
Bulgaristan	0,794	1.607	Gine	0,414	2.064
Kazakistan	0,794	2.008	Burundi	0,404	2.323
Bahamalar	0,792		Burkina Faso	0,402	1.994
Malezya	0,789	1.561	Çad	0,396	2.429
Panama	0,788	1.903	Nijer	0,353	2.32
Kosta Rika	0,776	1.654	Orta Afrika Cum.	0,352	3.332

Kaynak: UNDP (2015), International Human Development Indicators, IEP (2015).

Tablo 4 incelendiğinde insani gelişmişlik düzeyleri yüksek olan ülkelerin küresel barış endekslerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Norveç ve Avustralya gibi ülkelerin insani gelişmişliklerinin yüksekliği, küresel barış endekslerinin de aynı şekilde yüksek olmaları birbiriyle oldukça ilişkili durumların olduğunu kanıtlamaktadır. Diğer taraftan az gelişmiş ve insani gelişmişlikte düşük skorlara sahip ülkeler olan Nijer ve Gine gibi ülkelerin küresel barışta da düşük düzeylerde oldukları görülmektedir.

1.2.3. Yaşam Memnuniyeti Endeksi

Kavramsal olarak birden çok tanımı mevcut olan yaşam memnuniyeti, genel itibariyle kişilerin hayat kalitelerinde genel itibariyle gözden geçirildiğinde elde edilen olumlu yönlerin ne derecede olduğu anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşanan ömürlerinden elde ettikleri lezzetin seviyesini genel durumunu ifade etmektedir (Veenhoven, 1996: 17).

Bir endeks olarak yaşam memnuniyeti endeksi, ülkelerde yaşayan bireylerin yaşamlarındaki memnuniyetlerini diğer ülke bireyleriyle kıyaslanmasına yardımcı olan endekslerden biridir. 178 ülkenin sıralamaya tabi tutulduğu ve yaşam memnuniyeti en yüksek olan ülkenin 273,4 puan ile ilk sırada yer alırken, 100 puanla yaşam memnuniyeti en az olan ülke olarak ülkelerin memnuniyetlerini görmeyi sağlamaktadır. Verilerine ulaşılabilenlerin sıralandığı bu endekste, Türkiye 178 ülke arasında 176,67 skorla 133'üncü sırada gelmektedir. Bu endeksi etkileyen etkenlerin başında ekonomik ve sosyal faktörler gelmektedir.

Yaşam memnuniyetini etkileyen ve hayattan alınan haz ile orantılı olduğu bilinmektedir. Yaşam memnuniyetinin belirleyicileri; başarı, beslenme türü, sosyal ilişkiler, müzik dinleme, doğa ile ilgili aktiviteler ve kitap okuma gibi etmenler ile sıralanmaktadır (Dockery, 2003: 4). Bununla birlikte stres, yaş, yaşam şekli, sağlık, bireysel farklılıklar şeklindeki faktörlerde söylenilebilir (Chow, 2005: 140).

Tablo 5: İnsani Gelişmişliklerine Göre En Yüksek – Yüksek – Orta ve En Düşük On Ülkenin Yaşam Memnuniyeti Endeksi Değerleri

En Yüksek 10 Ülke	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Yaşam Memnuniyeti Endeksi	Orta 10 Ülke	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Yaşam Memnuniyeti Endeksi
Norveç	0,949	246.67	Moldava	0,699	116.67
Avustralya	0,939	243.33	Botsvana	0,698	180
İsviçre	0,939	273.3	Gabon	0,697	206.67
Almanya	0,926	240	Paraguay	0,693	216.67
Danimarka	0,925	273.4	Mısır	0,691	160
Singapur	0,925	230	Endonezya	0,689	220
Hollanda	0,924	250	Vietnam	0,683	203.33
İrlanda	0,923	253.33	Filipinler	0,682	206.67
İzlanda	0,921	260	El Salvador	0,68	220
Kanada	0,92	253.33	Bolivya	0,674	183.33
Yüksek 10			En Düşük 10		
Belarus	0,796	133.33	Eritre	0,42	146.67
Umman	0,796	243.33	Sierra Leone	0,42	166.67
Barbados	0,795	243.33	Mozambik	0,418	180
Uruguay	0,795	210	Güney Sudan	0,418	120
Bulgaristan	0,794	143.33	Gine	0,414	170
Kazakistan	0,794	193.33	Burundi	0,404	100
Bahamalar	0,792	256.67	Burkina Faso	0,402	156.67
Malezya	0,789	246.67	Çad	0,396	150
Panama	0,788	240	Nijer	0,353	150
Kosta Rika	0,776	250	Orta Afrika Cum.	0,352	163.33

Kaynak: UNDP (2015), İnsani Gelişmişlik Endeksi Verilerinden derlenmiştir.

Tablo 5'e bakıldığında yaşam memnuniyetleri yüksek olan ülkelerin, insani gelişmişliklerinin yüksek, politik istikrarlarını sağlamış ve küresel barış endeksleri yüksek ülkeler olduğu görülmektedir. Norveç ve Avustralya gibi insani gelişmişlikleri yüksek ülkelerin yaşam memnuniyetlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. İnsani gelişmişliğin yüksek olduğu ülkelerde ekonomik ve politik faktörleri de birbiriyle uyumlu ve birbirini besleyen faktörler olduğu dikkat çekmektedir. İnsani gelişmişlikte düşük skorlara sahip Çad, Nijer ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerin yaşam memnuniyetlerinin de düşük olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

2. İnsani Gelişmişlik ve Ekonomik Politik Faktörler Arasındaki İlişkinin Robust Yöntemiyle İncelenmesi

2.1. Literatür Özeti

Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon oranı arasındaki ilişkiye ilk değinen Phillips olmuştur. Literatürde, "Altın Üçgen" (Golden Triangle) teorisi olarak bilinen bu konu hakkında Phillips'in iki çalışması vardır. Phillips (1958) çalışmasında İngiltere'de işsizlik oranı ve nominal ücretlerdeki değişim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Phillips'in (1962) çalışmasında ise, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Arthur Okun tarafından 1970'li yıllarda ortaya atılan ve geliştirilen hoşnutsuzluk endeksi, ABD'deki 1970'lerde ortaya çıkan aynı anda artan işsizlik ve enflasyon oranlarının artmasıyla ortaya çıkmıştır (Cohen vd, aktaran Çondur, 1310-1311).

Yaşam memnuniyeti Veenhoven tarafından 1996 yılında, bireyin kaliteli bir yaşama sahip olması, hayatında ulaştığı olumluluk-mutluluk seviyesi ve yaşamdan istediklerinin ne derece gerçekleştiğini gösteren bir kavram olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de 2000'li yıllara kadar politik açıdan istikrarın sağlanamaması, enflasyonist mücadelenin varlığı ve işsizliğin yaşandığı görülmektedir. Ancak 2002 yılından itibaren gerek küreselleşmenin etkisi gerekse Avrupa Birliği uyum sürecinin etkisiyle siyasi açıdan istikrarın sağlanmasına yönelik ciddi yasal düzenlemeler ve uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda vatandaşların

da bürokrasi karşısında söz sahibi olmaya başlaması ve vatandaşa hizmetin esas alınması kuralından hareketle yaşam memnuniyetinin artırılmaya çalışıldığını ifade etmek mümkündür. Bireylerin yaşam memnuniyetinin de politik ve ekonomik istikrarla bağlantılı olduğu ve bu iki unsurun olumlu olması durumunda yaşam memnuniyetinin artacağı da söylemler arasındadır.

Mihçı (2003) Türkiye'nin insani gelişmişlik konusunda, 1970'lere kadar küresel anlamda geride kaldığı ve düşük insani gelişmişlik sınıfında yer aldığını ifade etmiştir. Ancak günümüzde yüksek insani gelişme sınıflamasına daha yakın olduğunu gözlemlemiştir. Burada yaşam standartlarının yükselmesi, Avrupa Birliği'ne uyum süreci, piyasa ekonomisiyle karşılaştırmaların önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Kadınların eğitim düzeyinin artırılması, kadınların her alanda daha aktif hale getirilmesine yönelik çalışmaların yoğunluk kazanması, insani gelişmişliği artıran ve adil bir insani gelişme düzeyine ulaşmanın sağlayıcı unsurlar olduğunu belirtmiştir.

Politik istikrara bağlı yaşam memnuniyeti Akçakaya (2003)'ya göre; 1980 sonrası dönemde liberalleşme ve dışa açıklığın etkisiyle enflasyonla mücadele, kamu kesiminin küçültülmesi ve bütçe dengesinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Ekonomik özgürlük ile ilgili olarak 1980'li yıllardan itibaren liberal ekonominin benimsenmesi ve sonrasında yaşanan ulusal ve küresel krizlerin de etkisiyle yatırım ortamlarını iyileştirme adına ekonomik özgürlük önemli hale gelmiştir. Ulusal gelirin artırılması ve sermaye stokunun olumlu yönde etkilenmesi açısından da yabancı yatırımların ülkeye girişi olarak da ekonomik özgürlük, büyük önem arz etmektedir.

Türkiye özelinde ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyle doğru orantılı olduğu değerlendirilmektedir. Para ve banka, sermaye piyasası ve yasal-kurumsal yapıların da ekonomik özgürlüğe katkı sağladığı düşünülmektedir. Konuyla ilgili olarak; Başkaya ve Manan 1970-2005 yılları arasında ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yenipazarlı (2009) ise; ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

Oktayer (2010) ise, 1986 yılında ekonomideki açık finansmanın Merkez Bankası kaynaklarından karşılanması konusunda getirilen kısıtlamanın mali açıkların yükselmesine ve iç borçlanmaya sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. 1990 sonrasında giderek artan iç borçlanmalar, politik belirsizliklerin yaşanması ve enflasyon süreci açısından tetikleyici unsurlar olarak görülmüştür.

Miller ve Kim (2013), Heritage Vakfı'nın çalışmasını ekonomik özgürlük endeksi üzerine önemli gördüğü için incelemiştir. Söz konusu çalışma 1995 yılından bu yana düzenli olarak yapılmakla birlikte, ekonomik özgürlüğün birtakım değişkenlerini belirlemiştir. Bu değişkenler; hukukun üstünlüğü, sınırlı devlet, bürokrasinin etkinliği ve serbest piyasadır. Bu değişkenlere bağlı olarak da ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesinin etkili ve geçerli olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Kabakarlı ve Hazel (2014), Türkiye'de yaşanan 2002 yılına kadar yüksek faiz oranlarının olması, yaşanan döviz sıkıntısı, borçlanma gereksinimi ve 1994-2000-2001 yıllarında yaşanan krizlerin, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanabilmesinde etkili olduğu gibi olumsuzluğa yol açmıştır.

Kaya (2018), insani gelişmişliğin finansal piyasalardaki gelişmeler ile uzun dönemde birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Finansal piyasaların ve insani gelişmişlik düzeyinin iyileştirilebilmesi için; uzun ve sağlıklı yaşam için gelir düzeyinin artırılması, bilgiye erişim becerisi, kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın yükseltilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

2.2. Uygulama

Bu çalışmada İnsani Gelişme Endeksinde yer alan 40 ülke analize tabi tutulmuştur. Analizde, insani gelişmişliği etkilediği düşünülen ekonomik faktörler olarak, hoşnutsuzluk endeksi ve

ekonomik özgürlük endeksi kullanılmıştır. Politik faktörler olarak; politik ve ekonomik istikrar ile yaşam memnuniyeti endeksleri analize dahil edilmiştir.

Bu çalışmada klasik regresyon analiziyle beraber robust regresyon yöntemi kullanılmıştır. Robust yöntemini kullanmadaki temel amaç; klasik regresyon analizde sapan gözlemlerin oluşmasından kaynaklı standart olasılıkların sağlanamamasından ötürü en küçük kareler yöntemine alternatif olarak kullanılmıştır. Robust yönteminin kullanılması, oluşturulan veri kümelerindeki gözlem değerlerinin homojen dağılmaması halinde sonuçların güvenilirliğini artırmak amacıyla, sapan gözlemlerin etkilerinin düşürülmesi durumudur.

Bu çalışmada önce sapan değerler tespit edilmiş ve son tabloda sapan değerlerden bağımsız bir modelleme yapılmıştır. Çalışma da kullanılan veriler Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Haritage Vakfı ve Fraser enstitüsünden alınmış ve analizler Eviews-10 yazılım programı kullanılarak yapılmıştır.

2.2.1. Doğrusal Model

Robust En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak yapılan analizler de elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: İnsani Gelişmişlik İçin Robust En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart hata	Z-İstatistiği	Olasılık
HOSNUTSUZLUK_ENDEKSI	0.000537	0.000145	3.698419	0.0002
POLITIK_ISTIKRAR	0.003370	0.001421	-2.372312	0.0177
KURESEL_BARIS	0.014183	0.005196	-2.729566	0.0063
EKONOMIK_OZGURLUK	0.000527	0.000251	2.096685	0.0360
DUM1	0.513998	0.007388	69.57097	0.0000
DUM2	0.383363	0.005119	74.89234	0.0000
DUM3	0.281431	0.004050	69.48392	0.0000
C	0.418969	0.017489	23.95566	0.0000
Robust İstatistikleri				
R-squared	0.735471	Adjusted R-squared	0.673748	
Rw-squared	0.999252	Adjust Rw-squared	0.999252	
Akaike info criterion	71.70915	Schwarz criterion	88.34146	
Deviance	0.001658	Scale	0.005291	
Rn-squared statistic	27982.69	Prob(Rn-squared stat.)	0.000000	
Non-robust İstatistikleri				
Mean dependent var	0.697421	S.D. dependent var	0.201480	
S.E. of regression	0.016043	Sum squared resid	0.007721	

Analiz sonucunda değişkenlerin anlamlı olup olmadığına karar vermek için $p - değerine$ (prob.) bakılır.

H_0 : Değişkenlere ait parametreler anlamlı değildir.

H_1 : Değişkenlere ait parametreler anlamlıdır.

Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alındığında Tablo 6'daki sonuçlara göre tüm değişkenler için $p < 0.05$ olduğundan temel hipotez (H_0) red, alternatif hipotez (H_1) kabul edilir. Buradan analiz sonucunda elde edilen tüm parametrelerin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Olasılık değerleri 0.05'den küçük ve anlamlı olan değişkenler kullanılarak yapılan modelleme aşağıdaki gibi bulunmuştur. Tahmin edilen model:

$$\begin{aligned} \dot{IGE} &= b_0 + b_1HE + b_2PI + b_3KB + b_4EO + b_5DUM1 + b_6DUM2 + b_7DUM3 + U_t \\ \dot{IGE} &= 0.41896 + 0.000537HE - 0.00337PI - 0.14183KB + 0.00052EO \\ &\quad + 0.51399UM1 + 0.38336DUM2 + 0.28143DUM3 + U_t \end{aligned} \quad (1.0)$$

Diğer değişkenler sabit tutulduğunda (sıfır aldığında); İnsani Gelişmişlik Endeksi “En düşük 10” ülke grubu için $C = 0.41896$ değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “Orta 10” ülke grubu için “ $C + DUM_3$ ” değerini yani “ $0.41896 + 0.28143 = 0.70040$ ” değerini alır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “Yüksek 10” ülke grubu için “ $C + DUM_2$ ” değerini yani “ $0.41896 + 0.38336 = 0.80233$ ” değerini alır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “En yüksek 10” ülke grubu için “ $C + DUM_1$ ” değerini yani “ $0.41896 + 0.51399 = 0.93295$ ” değerini alır.

Denklem (1.0)’e göre; hoşnutsuzluk endeksi 10 birim artığında İnsani Gelişmişlik Endeksi 0.00537 birim artmaktadır. Politik İstikrar 10 Birim artığında İnsani Gelişmişlik Endeksi 0.03370 birim azalmaktadır. Küresel barış 10 Birim artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi 0.14183 birim azalmaktadır. Ekonomik özgürlük 10 birim artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi 0.00527 birim artmaktadır. İktisadi anlamda hoşnutsuzluk endeksinin artması durumunda insani gelişmişlik endeksinin azalması beklenmektedir. Yapılan analiz sonucu insani gelişmişliğin azalması beklenirken artış olduğu gözlemlenmiştir. Model sonucunda artış yaşanmış olsa dahi bu artış binde beş oranı gibi küçükte olsa artış görülmektedir. Analiz sonuçlarında Ekonomik özgürlük endeksi insani gelişmişlik endeksinin pozitif anlamda etkilediği görülmektedir. Modelde ele alınan endekslerden yalnızca ekonomik özgürlük endeksi iktisadi beklentilere uygun katsayı tahmini elde edilmiştir.

Yine, sabit terim (C), birinci, ikinci ve üçüncü ülke grubu yapay değişkenleri (DUM₁, DUM₂ ve DUM₃) Hoşnutsuzluk endeksi ve küresel barış değişkenlerine ait z-istatistikleri, “ H_0 : ilgili değişkene ait parametre anlamlı değildir” hipotezini %1 düzeyinde red edebilecek şekilde anlamlıdır. Bunlara ait olasılık değerleri tablodan görüldüğü gibi 0.01 den küçük olduğu için bulguyu desteklemektedir. Politik istikrar ve ekonomik özgürlük değişkenlerine ait z değerlerine bağlı olasılık değerlerine bakıldığında ise” H_0 : değişkene ait parametre anlamlı değildir” hipotezini %5 düzeyinde red edilebilecek şekildedir. Yani alternatif hipotez kabul edilebilmekte ve bu iki parametrenin %5 düzeyinde anlamlı olduğu belirtilebilir.

Son olarak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücüne bakmak için R^2 değerine bakılır. Modele ilişkin $R^2:0.73547$ olduğundan kullanılan bağımsız değişkenler modeldeki bağımlı değişkeni (İGE)’nin %73.55’ini açıklayabilmektedir.

2.2.2. Logaritmik Model

Diğer taraftan tüm değişkenlerin logaritması alınarak aynı analizler uygulandığında aşağıdaki Tablo 7’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 7: Logaritması Alınmış Değişkenlerin Robust En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart hata	z-İstatistiği	Olasılık
LOG(HOSNUTSUZLUK_ENDEKSI)	0.011860	0.003380	3.508602	0.0005
LOG(POLITIK_ISTIKRAR)	-0.033858	0.016734	-2.023293	0.0430
LOG(KURESEL_BARIS)	-0.023997	0.018835	-1.274065	0.2026
LOG(EKONOMIK_OZGURLUK)	0.065784	0.025677	2.561981	0.0104
LOG(YASAM_MEMNUNİYETI)	-0.000662	0.013861	-0.047728	0.9619
DUM1	0.819620	0.013065	62.73521	0.0000
DUM2	0.662669	0.009384	70.61396	0.0000
DUM3	0.526208	0.007668	68.62469	0.0000
C	-1.113747	0.114293	-9.744668	0.0000
Robust İstatistikleri				
R-squared	0.735730	Adjusted R-squared		0.662828
Rw-squared	0.999015	Adjust Rw-squared		0.999015
Akaike info criterion	72.47499	Schwarz criterion		90.66622
Deviance	0.004849	Scale		0.009149
Rn-squared statistic	22738.97	Prob(Rn-squared stat.)		0.000000
Non-robust İstatistikleri				
Mean dependent var	-0.408797	S.D. dependent var		0.329953
S.E. of regression	0.040637	Sum squared resid		0.047890

Tablo 7'deki sonuçlara göre; Hoşnutsuzluk Endeksi, Politik İstikrar, Ekonomik Özgürlük, DUM1, DUM2, DUM3 değişkenlerine ait $p < 0.05$ olduğundan temel hipotez olan H_0 red edilir ve bu değişkenlerin katsayılarının anlamlı olduğu sonucuna varılır. Diğer taraftan Yaşam Memnuniyeti ve Küresel Barış değişkenleri için $p > 0.05$ olduğundan bu iki değişken anlamsız bulunmuştur (%5 anlamlılık düzeyine göre alınmıştır).

H_0 : Değişkenlere ait parametreler anlamlı değildir.

H_1 : Değişkenlere ait parametreler anlamlıdır.

Tablo 7'deki sonuçlara göre tahmin edilen model:

$$LOG(\dot{IEG}) = b_0 + b_1LOG(HE) + b_2LOG(PI) + b_3LOG(KB) + b_4LOG(EO) + b_5LOG(YM) + b_6LOG(DUM1) + b_7LOG(DUM2) + b_8LOG(DUM3) + U_t$$

$$LOG(\dot{IEG}) = -1.11374 + 0.01186LOG(HE) - 0.03385LOG(PI) - 0.02399LOG(KB) + 0.06578LOG(EO) + 0.00066LOG(YM) + 0.81962LOG(DUM1) + 0.66266LOG(DUM2) + 0.52620LOG(DUM3) + U_t \quad (2.0)$$

Denklem (2.0) dikkate alındığında; Hoşnutsuzluk Endeksi % 1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi % 0.01 oranında artmaktadır. Politik İstikrar % 1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi % 0.03 oranında azalmaktadır. Ekonomik Özgürlük %1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi % 0.06 oranında artmaktadır.

Küresel Barış ve Yaşam Memnuniyeti değişkenlerinin olasılık değerleri 0.05 ten büyük olduğu için kat sayıları anlamlı çıkmamıştır ve modele dâhil edilmemiştir. Anlamsız olan bu değişkenlerin katsayıları dikkate alınır; Küresel barış %1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi % 0.023997 oranında artmaktadır.

Yaşam Memnuniyeti %1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi %0.000662 oranında azalmaktadır. Söz konusu bu iki değişken olan küresel barış ve yaşam memnuniyeti endeksleri insani gelişmişlik endeksini ne derece etkilediği gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında olasılık değerleri 0.10'dan daha büyük çıktıkları için modele dahil edilmemiştir. Diğer değişkenler sabit tutulduğunda (sıfır alındığında); İnsani Gelişmişlik Endeksi "En düşük 10" ülke grubu için $C = -1.1137$ değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi "Orta 10" ülke grubu için "C+ DUM3" değerini yani $-1.11 + 0.52 = -0.59$ değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi "Yüksek 10" ülke grubu için "C+ DUM2" değerini yani $-1.11 + 0.66 = -0.45$ değerini ve İnsani Gelişmişlik Endeksi "En yüksek 10" ülke grubu için "C+ DUM1" değerini yani $-1.11 + 0.81 = -0.30$ değerini alır. Modelin açıklama gücüne bakıldığında $R^2 = 0.73$ olduğundan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkendeki değişimin %73 ünü açıkladığı sonucuna ulaşılır.

2.2.3. Robust (EKK) En Küçük Kareler Yöntemiyle Tahmin

Son olarak sadece anlamlı olan değişkenlerin logaritması alınarak işlemler tekrarlandığında aşağıdaki tablodaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 8'deki sonuçlara göre; değişkenlerin katsayıları dikkate alındığında;

H_0 : Değişkenlerin kat sayısı anlamlı değildir.

H_1 : Değişkenlerin kat sayısı anlamlıdır.

Anlamlılık düzeyi %10 olarak alındığında $p < 0.10$ olduğundan temel hipotez (H_0) red, alternatif hipotez (H_1) kabul edilir. Böylece değişken sonuçlarının anlamlı olduğu sonucuna varılır.

Tablo 8: Robust En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	z-Statistic	Olasılık
LOG(HOSNUTSUZLUK_ENDEKSI)	0.011189	0.003050	3.668822	0.0002
LOG(POLITIK_ISTIKRAR)	-0.023587	0.012720	-1.854392	0.0637
LOG(EKONOMIK_OZGURLUK)	0.060892	0.024007	2.536435	0.0112
DUM1	0.825403	0.011252	73.35508	0.0000
DUM2	0.664175	0.008722	76.14812	0.0000
DUM3	0.526101	0.007037	74.76260	0.0000
C	-1.130614	0.086619	-13.05275	0.0000
Robust İstatistikler				
R-squared (R kare)	0.761932	Adjusted R-squared (düzeltilmiş R kare)		0.718647
Rw-squared	0.998902	Adjust Rw-squared		0.998902
Akaike info criterion	65.21767	Schwarz criterion		80.97239
Deviance	0.005582	Scale		0.010060
Rn-squared statistic	26376.90	Prob(Rn-squared stat.)		0.000000
Non-robust İstatistikler				
Mean dependent var	-0.399922	S.D. dependent var		0.323760
S.E. of regression	0.039056	Sum squared resid		0.050338

Sonuç olarak, Hoşnutsuzluk Endeksi, Politik İstikrar, Ekonomik Özgürlük, DUM1, DUM2 ve DUM3 değişkenlerinin ve sabit terimin(C) olasılık değerleri 0.10 dan küçük olduğu için anlamlıdır ve modelde kullanılabilirler.

Analiz sonucunda tahmin edilen model aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned}
 LOG(\dot{I}GE) &= b_0 + b_1 LOG(HE) + b_2 LOG(PI) + b_3 LOG(EO) + b_4 LOG(DUM1) \\
 &\quad + b_5 LOG(DUM2) + b_6 LOG(DUM3) + U_t \quad (3.0) \\
 LOG(\dot{I}GE) &= -1.11306 + 0.01119 LOG(HE) - 0.02359 LOG(PI) + 0.06089 LOG(EO) \\
 &\quad + 0.82540 LOG(DUM1) + 0.66417 LOG(DUM2) + 0.52610 LOG(DUM3) + U_t
 \end{aligned}$$

Tahmin edilen modelde logaritmaları alınan katsayılar yorumlanırsa; Hoşnutsuzluk Endeksi % 1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi % 0.0112 oranında artmaktadır. Politik İstikrar %1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi %0.0236 oranında azalmaktadır. Diğer taraftan Ekonomik Özgürlük %1 artığında, İnsani Gelişmişlik Endeksi %0.0609 oranında artmaktadır.

Diğer değişkenler sabit olduğunda; İnsani Gelişmişlik Endeksi “En düşük 10” ülke grubu için C= -1.13 değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “Orta 10” ülke grubu için “C+ DUM3” değerini yani “-1.13 + 0.52= -0.61” değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “Yüksek 10” ülke grubu için “C+ DUM2” değerini yani “-1.13 + 0.66 = -0.47” değerini almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi “En yüksek 10” ülke grubu için “C+ DUM1” değerini yani “-1.13 + 0.82= -0.31” değerini alır.

Son olarak modelin açıklama gücüne bakıldığında R²=0.76 olup bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin %76’sını açıklamaktadır. Katsayıları anlamlı çıkmayan değişkenlerin çıkarılmasından sonra R²: 0.79 açıklama gücüne sahiptir.

Yapılan ekonometrik model sonucunda;

Log($\dot{I}GE$)= C+DUM1=-0,31 buradan insani gelişim endeksinin en yüksek 10 ülkenin grubu için değeri, 0,501 olarak hesaplanılmıştır. Log($\dot{I}GE$)= C+DUM2=-0,47 buradan insani gelişim endeksinin yüksek 10 ülkenin grubu için değeri, 0,354 olarak hesaplanılmıştır. Log($\dot{I}GE$)= C+DUM3=-0,61 buradan insani gelişim endeksinin orta 10 ülkenin grubu için değeri, 0,257 olarak hesaplanılmıştır. Log($\dot{I}GE$)= C =-1,13 buradan insani gelişim endeksinin en düşük 10 ülkenin grubu için değeri, 0,077 olarak hesaplanılmıştır.

Sonuç olarak bağımlı değişken olan insani gelişmişlik endeksinde, bağımsız değişkenlerin etki etme durumu gösterilmiştir. Bunun neticesinde bağımsız değişkenler en yüksek 10 ülke

grubunu daha fazla etkilerken, bu durum en düşük 10 ülke grubu için daha düşük seviyelerde olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Bir ülkede ekonomik anlamda kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik kaynaklardaki iyileşme yanında sosyal ve siyasal faktörlerin de iyileşmesi gerekmektedir. Bu amaçla hükümetler ve politika yapıcılar bu sosyal ve siyasal faktörleri iyileştirme yolları aramaya başlamıştır. Günümüzde bu değişimi ölçen önemli değişkenlerin başında İnsani Gelişme Endeksi gelmektedir. İnsani gelişmişliği etkileyen faktörler; ekonomik ve politik faktörler olarak ifade edilebilir. Ekonomik faktörler, hoşnutsuzluk endeksi, ekonomik özgürlük endeksidir. Politik faktörler ise politik istikrar, küresel barış endeksi ve yaşam memnuniyeti endeksidir. Teoride, ekonomik ve politik faktörlerin insani gelişmişliği etkilediği bilinmektedir.

Ekonomik ve politik faktörlerin insani gelişmişliği etkilediği bilinmektedir. Çalışmada kurulan hipotezde bu doğrultuda olmuştur. Hipotez, ekonomik ve politik faktörler ile insani gelişmişlik arasında bir bağıntının olduğu üzerine kurulmuştur. Çalışmada yer alan analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişken olan ekonomik özgürlük, politik istikrar ve hoşnutsuzluk endeksi ile bağımlı değişken olan insani gelişmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak ülkelerin gelişmişliklerini tamamlamaları ekonomik ve politik faktörlerdeki gelişimlerini birlikte yapmakla mümkün olabilmektedir. Kullanılan hoşnutsuzluk endeksinin değerinin düşüklüğü ile insani gelişmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişki doğurduğu unutulmamalıdır. Sosyal faktörler kendi aralarında birbirlerini etkileyebildikleri gibi aynı zamanda beraberinde ekonomik faktörleri de etkilediği görülmektedir. Yeryüzünde yaşayan bireylerin gelirlerini yükseltmekle gelişmişliklerini yükseltmenin aynı durumlar olmadığı bilinmekle beraber bu durumun oluşabilmesi ancak insani kalkınmayla olunabileceği bilinmelidir.

Ülkelerin ekonomi politikalarını belirlerken yatırım, üretim, istihdam ve ihracatı temel alan adımlar atmaları gereklidir. Reel sektörde üretimi hedefleyen politikalarla birlikte katma değerleri yüksek mal ve hizmetleri, gerek kendi ülke ekonomilerine gerekse küresel pazarlara sunmaları oldukça önemlidir. Üretime dayalı politikaların desteklenip ileri ve öncü teknolojilerle politikaların perçinleştirilmesi, istihdamı artırması neticesinde işsizliğin azaltılması konusunda bir can suyu olacağı öngörülmektedir. Böylece istihdam dostu büyümelerin oluşturulması daha mümkün hale gelebilmektedir. İş gücü piyasasının artışı ve istihdamını zorlaştıracak yapısal faktörlerin tespit edilmesi ve bu yapısal faktörlerin ortadan kaldırılması durumu da oldukça gereklidir.

Çalışmada ele alınan insani gelişmişlik ve bunu etkileyen faktörlerden hoşnutsuzluk endeksinin düşürülmesi ve bunun için gerekli politikaların oluşturulması için atılacak adımlara değinilmiştir. İnsani gelişmişliği etkileyen politik faktörlerden politik istikrar, küresel barış ve yaşam memnuniyetinin artması da uygulanan veya uygulanacak politikalar üretmek mümkündür. Politik istikrarın olmadığı ortamlarda geleceğe yönelik belirsizliğin hâkim olması ile yapılacak yatırımlardan da istenilen sonuçların alınamamasına sebep olmaktadır. Belli bir süre yatırımlardan istenilen verimin elde edilememesi durumunda ise, yatırımların azalmasına ve buna bağlı olarak üretim ve istihdamında düşmesine zemin hazırladığı bilinmektedir. Politik istikrarı düşük olan ülkelerin, ekonomilerinde karşılaştıkları bir diğer büyük sorun risk primlerinin yükselmesiyle almış oldukları borçların ortalama vadelerin kısalması ve faizleriyle beraber maliyetlerinde de artış yaşamaları durumudur.

Politik istikrarsızlığı oluşturmuş olduğu geleceğe yönelik belirsizlik durumu, yatırımları kaçırdığı gibi kamu sektörünün yapacağı verimli yatırımların yerine faizleriyle birlikte maliyetleri artan borç ödemelerine gitmesi, büyüme oranlarının düşmesine sebep olmaktadır. Yurtiçinden kaçan sermaye, büyüme oranlarını düşüren bir diğer etken olmaktadır. Özellikle küreselleşme süreciyle beraber ülke ekonomileri için yabancı sermaye yatırımları oldukça önemli bir yer edinmiştir. Yabancı sermayenin gittiği ülkelere bakıldığında daha çok politik istikrarları ve güvenirlilikleri bilinen ülkeleri tercih ettikleri

görülmektedir. Politik istikrarın olduğu ülkelerde yabancı yatırımcıların bolluğu ile birlikte işsizliklerin az, enflasyon oranlarının düşük olduğu ekonomilerden oluştuğu ve insani gelişmişliklerinde de oldukça gelişmiş oldukları izlenmektedir

Ekonomik özgürlük endeksi de ülke ekonomilerini etkileyen bir diğer faktör olmaktadır. Ekonomik özgürlük daha çok piyasa ekonomisinin serbestliğini özel mülkiyeti ve bireysel tercihlerin sınırlanmadığı durumu ifade etmektedir. Son yıllarda istikrar ve büyümenin aynı anda sağlanmasında özgürlüklerin önemi büyük bir yer tutmaktadır. Büyümenin veya kalkınmanın sağlanması için ekonomik özgürlük yeterli olmayıp bununla birlikte politik istikrar, küresel barışın hakim olduğu ve siyasal özgürlüklerin mevcut olması gereklidir. Bu nedenle ülkeler ekonomilerini iyileştirmek veya daha geliştirmek istiyorlarsa baskıcı tutum, piyasayı tedirgin edecek davranışlardan uzak, yerli ve yabancı sermayenin yatırımlarını teşvik edecek yaklaşımlarda bulunmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. (2009). *Türkiye’de bölgesel yoksulluk*. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Barro, R. (1999). Reagan vs. Clinton: Who's the economic champ?. *Business Week*, 22 February.
- Chow, H.P.H. (2005). Life satisfaction among University Students in a Canadian prairie city: A Multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70, 139-150.
- Cohen, I.K. vd. (2014). Decomposing The misery index: A Dynamic Approach. *Cogent Economics and Finance*, 2: 991089, 1-8.
- Çondur, F. (2016). Türkiye’de hoşnutsuzluk endeksi parametrelerinin gelişimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (5), 1309-1327
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu*. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Dockery, A. M. (2003). *Happiness, Life satisfaction and the role of work: Evidence from two Australian surveys*. Paper Presented at 10th National Conference on Unemployment, 10-12 December 2003, Newcastle, UK. [http://www.melbourneinstitute.com/hilda/Biblio/wp/Dockery 1 l.pdf](http://www.melbourneinstitute.com/hilda/Biblio/wp/Dockery%201.pdf).
- Fazlı, Y (2016). Küresel kamusal mallar perspektifinden barış ve kalkınma ilişkisi üzerine ampirik bir analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 68.
- <http://hdr.undp.org/en/data> adresinden 14.08.2018 tarihinde alındı.
- <http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu.html> adresinden 18.08.2018 tarihinde alındı.
- <http://www.fraserinstitute.org/uploadedFiles/fraserca/Content/researchnews/research/publications/economic-freedom-of-the-world-2014.pdf>. adresinden 12.08.2018 tarihinde alındı.
- https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2015&locations=LYSO&start=960&view=chart&year_high_desc=true adresinden 24.08.2019 tarihinde alındı.
- https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2017&start=2015&view=chart&year_low_desc=false adresinden 07.06.2018 tarihinde alındı.
- <https://www.fraserinstitute.org/economicfreedom/dataset?geozone=world&year=2015&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=0> adresinden 11.11.2018 tarihinde alındı.
- <https://newonlinecourses.science.psu.edu/stat501/node/353/> adresinden 09.03.2019 tarihinde alındı.
- <http://www.tr.undp.org> adresinden 18.04.2019 tarihinde alındı.
- IEP (2015). *Global-Peace-Index-Report 2015*, <http://economicsandpeace.org/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2018).

- IEP (2015). *Institute for Economics and Peace* (online), <http://economicsandpeace.org/>, (Erişim Tarihi: 14.08.2018).
- Kaya, A. (2018). Finansal piyasalardaki gelişmelerin insani gelişmişlik üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (20), 169-180
- Mihçı, H., Mihçı, S. (2003). Türkiye'nin yakın dönemdeki insani gelişme eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (2), 21-47.
- Oktayer, A. (2010). Türkiye'de bütçe açığı, para arzı ve enflasyon ilişkisi. *Maliye Dergisi*, 158, 431-447.
- Phillips, A.W. (1958). The Relation between unemployment and the rate of change of money Phillips, A.W. (1962). *Employment, Inflation and Growth. Economica*, 29, 1-16.
- Tunçsiper, B., Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel regresyon yöntemiyle incelenmesi , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ağustos, 9(2), 25- 45.
- UNDP (2015). *Human development report*, New York.
- UNDP (2014). *World development report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*
- Veenhoven, R. (1996). The Study of life satisfaction (Ed.: W.E. Saris, R.Veenhoven, A.C. Scherpenzeel ve B.A. Bunting) *Comparative Study of Satisfaction with Life in Europ.*, Eötvös University Pres. *Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957, Economica*, 25, 17.
- www.kalkinma.gov.tr adresinden alındı.
- www.tuik.gov.tr adresinden alındı.
- www.worldbank.org adresinden alındı.
- Yenipazarlı, A., (2009). Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine bir zaman serisi analizi, ADÜ SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın.